

О.А. ПИХТАР,

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету мистецтв
ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

АКТИВІЗАЦІЯ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ВП «МИКОЛАЇВСЬКА ФІЛІЯ КНУКіМ»

Концепція модернізації національної вищої освіти передбачає перехід до гуманістичних форм спілкування і нових типів мислення, зміну цінностей та орієнтирів у напрямку самовираження й творчої самореалізації особистості. Аналіз новітніх досягнень психолого-педагогічних наук показує, що необхідні такі форми і методи навчання, які б виховували в студентів здібності: творчо мислити, максимально активізувати музично-пізнавальну діяльність, розвивати інтелектуальну сферу і творчий потенціал, самостійно проектувати процес музичного виховання, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, осмислювати життєві та національні цінності.

Першорядного значення у фаховій підготовці студентів мистецьких вищих навчальних закладів набувають питання активізації їхнього самостійного і критичного музичного мислення як одного з основних факторів творчого характеру навчально-виховного процесу. Адже практична готовність майбутніх музикантів до професійної діяльності значною мірою залежить від рівня, типу і стилю їхнього музичного мислення, що широко відображено в психолого-педагогічних працях. На жаль, як показує теоретико-практичний аналіз, спостерігається невідповідність характеристик музичного мислення студентів, що формуються в процесі навчання, творчому характеру пізнавальних і практичних музичних завдань.

Специфіку розвитку мислення особи розглянуто в сучасних психолого-педагогічних концепціях О.Абдулліної, В.Зінченка, Г.Нагорної, Н.Пов'якеля, Л.Самсонідзе, В.Сластьоніна та інших вчених. У музичній педагогічній теорії і практиці феномен музичного мислення досліджується в різних аспектах (Н.Антонець, О.Бурська, А.Заруба, Н.Мозгальова, Ю.Шмалько, Л.Яковенко та ін.). Сучасні педагогічні дослідження О.Олексюк, О.Бурської, Н.Мозгальнової, М.Олійник, С.Олефір, Н.Суслової, Т.Смирнової обумовлюють своєрідність музичного мислення активним самовираженням особистості в навчальній діяльності, необхідністю формування інтелектуальних умінь для цілісного осягнення та розуміння емоційно-естетичного смислу музичного твору.

На підставі вище означених надбань в нашій інтерпретації музичне мислення студентів – це творчо-пізнавальна діяльність, спрямована на усвідомлення художнього смислу образів мистецтва та їх відтворення в різних видах музичної діяльності. Музичне мислення майбутніх фахівців відзначається в залежності від специфіки музичної діяльності професійно

значущими характеристиками – продуктивністю, самостійністю, образною оригінальністю, асоціативністю, інтелектуально-емоційною активністю, гнучкістю, конструктивністю, глибиною, швидкістю, критичністю, діалогічністю, антиконформізмом.

Узагальнюючи різні психолого-педагогічні, мистецтвознавчі і музикознавчі підходи до визначення сутності музичного мислення ми розробили методику активізації музичного мислення майбутніх артистів народного хору у контексті особистісно орієнтованої парадигми сучасної освіти, яка розвиває розумову і художньо-інтерпретаційну діяльність, творчий потенціал, художню компетентність, самостійність, артистизм.

Стимулюванню позитивної мотивації в навчанні майбутніх артистів народного хору у ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» сприяло створення особистісно орієнтованих ситуацій, які дають змогу змінити «вектор» у розвитку музичного мислення від регламентованого цілеспрямованого формування до самоформування як індивідуальної діяльності студентів, її корекції та педагогічної підтримки. В таких ситуаціях педагог підтримував творчу ініціативу студентів, активізував потребу у самопізнанні, у пошуку істини, створював у студентів психологічну готовність до осмислення музичного твору і наявність моменту «художнього відкриття». Орієнтуючи процес навчання на особистість студента, педагог велику увагу приділяв саме створенню ситуації успіху для кожного з них, наприклад, за типом проведення студії для студентів «Створення ситуації успіху» за досвідом Н. Сегеди [1].

Мислення найбільш виразно виявляється у ході постановки та розв'язанні задач. Ми вважаємо, що успішному формуванню музичного мислення майбутніх музикантів як професіоналів сприятиме використання спеціальної системи мислительних задач впродовж навчання, яка забезпечує суб'єктивне сприйняття музичного матеріалу кожним студентом. Розв'язування задач пов'язане з уміннями аналізувати проблемну ситуацію, виділяти музичну задачу, висувати гіпотезу щодо її вирішення, проектувати зміст, форми та методи музичної діяльності, контролювати і корегувати розв'язання задачі, а виконання їх вимагає певного рівня пізнавальної самостійності студентів, суб'єктного досвіду, володіння виконавськими уміннями й навичками.

На індивідуальних заняттях з постановки голосу та диригування ми пропонували майбутнім артистам народного хору комплекс пізнавальних і розвиваючих музичних задач, який розвиває їхню творчо-пізнавальну самостійність, мислительні операції, інтерес до майбутньої професійної музичної діяльності. Студенти, розв'язуючи мислительні задачі, вчилися аналізувати, порівнювати, зіставляти, класифікувати, узагальнювати, що потрібно для опанування музичного матеріалу, для осмислення музичних творів у процесі сприйняття і виконання. Приклади музичних задач:

- визначити розмір, тональність і жанр музичного твору за фрагментом без тактових рисок, знаків альтерації біля ключа і штрихів;

- правильно розташувати у фрагменті музичного твору такти, які переставлені (за типом музичного лото), перевірити свій варіант за інструментом;
- висловити за 1 хвилину якомога більше асоціацій на прослуханий музичний твір;
- розшифрувати анаграми, розв'язати запропоновані кросворди на музичну семантику для перевірки музично-теоретичних знань;
- підібрати для пісні з лівої колонки продовження її у правої, визначити жанрово-стилістичні особливості і характер;
- виправити помилки у запропонованому фрагменті музичного твору серед штрихів, ритму і знаків альтерації та інші.

Найбільш актуальними методиками емоційної саморегуляції особистісного та інтелектуального розвитку музикантів, стимулювання їхньої творчої мотивації, психологічної підготовки студентів до концертного виступу ми вважаємо запропоновану професором Ю. Орловим [2] методику навчання «саногенному мисленню» і «саногенної поведінки» та її модифікований варіант професора О. Савостьянова [3].

Саногенне мислення сприяє набуттю в студентів професійності та компетентності у вирішенні музичних завдань, тому що містить уміння спрямовувати волю і рефлексію на досягнення поставлених цілей, на організацію ефективної самостійної роботи, на вдосконалення власної поведінки, усвідомлення своїх емоцій. Володіння саногенним мисленням може позитивно впливати та енергетизувати творчу музичну діяльність майбутніх артистів народного хору. Сутність методики навчання саногенному мисленню полягає в пізнанні емоцій, тобто в осягненні операцій мислення, за допомогою яких народжується емоція, в закріпленні навичок інтроспекції (самоспостереження) з метою десенсибілізації шкідливої дії негативних емоцій. При навчанні саногенному мисленню за методом настанови студенти зосереджуються на завданнях художньої інтерпретації, емоційно захоплюються художнім образом, продуктивність занять зростає. Формування складових саногенного мислення обумовлює як культуру музичного мислення, так і здатність до гнучкого саморегулювання мислення, яка включає контроль за своїми емоційними реакціями, їхнім усвідомленням, регулюванням, заміну негативних емоцій позитивними.

Студенти в процесі навчання на кафедрі музичного мистецтва набувають вміння володіти своїми емоціями (спрямовуючи їх тільки на стимуляцію діяльності і уникаючи спонтанного гальмування), а також вміння емоційно планувати підготовку до концертного виступу, керувати увагою публіки, встановлювати «зворотний зв'язок» (це вони опрацьовують на репетиціях). Вони вчаться ефективно переборювати труднощі, реалізовувати досягнуте, належним чином ставитися до несприятливих умов, не боятися випадкових помилкових дій. Тільки повна концентрація на художній образності, драматургії, емоційному змісті музики сприяє вдалому концертному виконанню музичних творів, розвитку самовладання.

Ми проводили за методикою О. Савостьянова групові заняття в умовах особистісно орієнтованого навчання, тематичні і дидактичні частини яких містили інтроспективні та пояснювально-інформаційні методи. Різні форми тренінгів та медитативних методик дали змогу розвивати в студентів гнучку саморегуляцію музичного мислення, підвищувати інтерес до музично-виконавської діяльності, створювати позитивну емоційну атмосферу навчання.

Творчо мислити студентам допомагала, наприклад, запропонована методика Г. Саїк [4] щодо залучення аналогій з інших видів мистецтв. Використання художньо-живописних або літературних аналогій сприяло художньому сприйняттю музичних творів, емоційній виразності художніх образів, розвитку асоціативних зв'язків, уявлень, поглиблювало аналітичне та емоційне розуміння внутрішнього змісту музики. У формі занять-есе, які спрямовані на «художнє відкриття», студенти прослуховували музичні твори. Учасники цих занять обговорювали власні спогади, фантазії, асоціації, що сприяло зарядженню енергією, збагаченню духовного стану, естетичній насолоді від спілкування з музикою, насамперед з народною.

Запропоновані теми «Діалог сенсів у контексті музичного твору», «Синтез музичних мислень в інтерпретації», «Образна сфера – контраст або спільність?» тощо включали студентів у пошук розв'язання проблемності, активізували процеси музичного мислення [5]. Студенти опановували різні види аналізу музичних творів: цілісний, структурно-смісловий, виконавський, педагогічний, «діахронічний» (асоціативний), естетичний [6].

На кафедрі музичного мистецтва ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» ми застосовуємо комплекс методів, які спрямовані на активізацію музичного мислення у студентів. Серед основних навчально-виховних методів та прийомів ми широко використовували різноманітні методики музикотерапії [7] для стимуляції інтелектуальної діяльності студентів, формування культури музичного мислення, емоційної саморегуляції особистісного розвитку майбутніх фахівців. Активні та рецептивні форми музикотерапії супроводжували корекцію мислительних операцій, індивідуальних характеристик і типів мислення. Актуальними є методи педагогічного керівництва процесом морально-естетичного виховання студентів засобами народно-пісенної творчості, а також методи оздоровлення людини засобами фольклору.

Однією з найбільш ефективних методик музикотерапії є використання синкретичного комплексу прийомів художнього впливу різних видів мистецтв. В цьому плані позитивно діють цілющі можливості різноманітних фольклорних жанрів, які охоплюють поетичну, музичну, хореографічну, драматичну творчість народу. Народну музику можна використовувати у різних формах музикотерапії, поєднуючи з іншими методиками, що дає чудові результати.

Безпосереднє «живе» колективне виконання фольклорних творів сприяє творчому натхненню, породжує емоції, радість творчості, підсилює переживання, думки. Адже краса мелодики українських народних пісень злилася з життям. В них звучить жива, сповнена барв та істини, яскрава

народна історія, яку ми відчуваємо всім серцем. У глибинах традиційного фольклору у вигляді логічних і виразових структур живе пам'ять про усі минулі епохи. В кожній народній мелодії можна аналітичним шляхом за допомогою спеціальних прийомів і досліджень виявити релікти фольклору минулих епох, на які накладалися пізніші здобутки, дорогоцінні факти прадавнього музичного мислення й світогляду. Архаїчний шар фольклору становить зараз найціннішу частину обрядової музики, що дійшла до нашого часу. Фольклор як жива ланка з'єднує людство з часами його дитинства.

Сучасне народне мистецтво має свої витoki в первісному мистецтві, яке розвивалося протягом багатьох тисячоліть на рівнях інтуїтивного і логічного (раціонального) мислення. Фольклор є надзвичайно складним культурно-історичним феноменом, найціннішим джерелом збагачення сучасного мистецтва. Розвиток фольклору не припинився і не припиниться в майбутньому при переході до проявів вищих ступенів свідомості, основаної на еволюційних рівнях, мислення на яких буде формуватися вже не на кодах образно-логічних засад, а на своїх вищих формах (символах, імпульсах). Фольклор не може припинити своє існування доки буде Людство жити на Землі, бо – «фольклор – це саме життя» (М. Лисенко).

При слуханні та виконанні етнічно-фольклорних творів перед студентами у всій історичній конкретиці постають гуманістична природа народної музичної творчості, морально-естетичні ідеали в жанровій інтонаційності музичного фольклору, естетична своєрідність стильових закономірностей музично-фольклорних традицій, особливий склад мислення українського народу. Виконання традиційного фольклору передбачає спілкування з досвідом сотень поколінь українського народу, який міститься в інтонаціях, наспівах, ритмоструктурах.

Цей напрямок досліджував професор КНУКиМ Анатолій Лаврентійович Карпун [8], який є автором і реалізатором оригінальної методики проведення оздоровчих сеансів-концертів специфічними засобами розкриття-передачі-сприймання біоенерго-інформаційного коду традиційної пісенної творчості (змісту її трьох-іпостасевих характеристик-якостей, зашифрованих у художніх образах фольклорної спадщини). Ця методика побудована на даних науки про систему трансної культури українського етносу, що протягом всієї історії видозмінювалась, збагачувалась і передавалась естафетою поколінь, в чому найбільшу участь прийняло запорізьке козацтво.

Ми пропонуємо студентам для опанування методів музикотерапії виконувати танково-ігрові пісні, народні вистави, пісні-діалоги. Завдяки активному вираженню себе в народній музиці (активна форма музикотерапії) студенти тим самим співвідносять індивідуальний досвід із тим, що вже створило людство на своєму драматичному життєвому шляху. Синкретичний характер творів музичного фольклору сприяє активізації та розвитку мислення майбутніх артистів народного хору. Опанування жанрами гуртового народного виконавства також необхідно студентам для використання музикотерапії в

майбутній професійній діяльності, щоб проводити сеанси оздоровлення людини засобами фольклору.

Таким чином, впровадження методів розв'язання мислительних музичних задач, розвитку мислительних операцій, музикотерапії, навчання «саногенному» мисленню за допомогою методів особистісно орієнтованого навчання сприяло оптимізації процесу становлення умінь самостійного осмислення та художньої інтерпретації музичних творів, активізації творчопізнавальної самостійності, формуванню індивідуальних характеристик і типів музичного мислення студентів у ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв».

Список використаних джерел

1. Сегеда, Н. А. Шляхи формування механізму професійної самореалізації у майбутніх вчителів музики [Текст] / Н. А. Сегеда // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. праць / За заг. ред. академіка АПН України Євтуха М. Б. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип.15 – С. 128-132.
2. Орлов, Ю. М. Восхождение к индивидуальности [Текст] / Ю. М. Орлов. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.
3. Савостьянов, А. И. Личностно ориентированный подход в профессиональной подготовке актера [Текст]: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.08. – М., 1997. – 380 с.
4. Саїк, Г. Ф. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики [Текст]: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 2000. – 19 с.
5. Олексюк, О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва [Текст]: Навч. посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
6. Бурська, О. П. Феномен музично-виконавського мислення та особливості його формування у процесі навчально-репетиційної діяльності студентів [Текст] / О. П. Бурська // Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип.8. – Вінниця: «Гіпаніс», 2003. – С.121-125.
7. Федій, О. А. Музикотерапія в професійній діяльності сучасного педагога [Електронний ресурс] / О. А. Федій. - Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/104/18045-muzikoterapiya-v-profesijnij-diynalnosti-suchasnogo-pedagoga.html>. - Заголовок з екрану.
8. Карпун, А. Л. Керівництво гуртами українського народного співу. Психолого-педагогічний аспект [Текст] : Навч.-метод. посібник / А. Л. Карпун. – К.: УММ «Духовне оздоровлення», 2001. – 616 с.